

УДК 930(477)(092)''18/19''

DOI 10.69550/3041-1467.1.303932

Віталій ТЕЛЬВАК

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, 82100 (telvak1@yahoo.com)

ORCID: 0000-0002-2445-968X

Researcher ID: X-5320-2018

Вікторія ТЕЛЬВАК

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, 82100 (viktoriatelvak75@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-4671-743X

Researcher ID: 3026747/viktoria-telvak/

Vitalii TELVAK

PhD hab. (History), Full Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (telvak1@yahoo.com)

Viktoria TELVAK

PhD (History), Assistant Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (viktoriatelvak75@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Тельвак, В. & Тельвак, В. (2022). Михайло Грушевський у колі скандинавських славістів: співпраця та реценція. *Axis Europae*, 1, 27–37. doi: 10.69550/3041-1467.1.303932

Bibliographic Description of the Article: Telvak, V. & Telvak, V. (2022). Mykhailo Hrushevskyy u koli skandinavskykh slavistiv: spivpratsia ta retseptsiia [Mykhailo Hrushevsky in the Circle of Scandinavian Slavists: cooperation and reception]. *Axis Europae*, 1, 27–37. doi: 10.69550/3041-1467.1.303932

**МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У КОЛІ СКАНДИНАВСЬКИХ СЛАВІСТІВ:
СПІВПРАЦЯ ТА РЕЦЕНЦІЯ**

Анотація. *Мета дослідження* – реконструювати приятельські взаємини та наукові контакти М. Грушевського зі скандинавськими славістами протягом кінця ХІХ–першої третини ХХ ст. *Методологія дослідження* ґрунтується на використанні міждисциплінарного підходу. Виходячи з принципів об'єктивності та історизму, дослідницький акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів і порівняльно-історичному методі. У статті використано

евристичні можливості методів періодизації, класифікації і типологізації. **Наукова новизна** дослідження полягає у комплексній спробі цілісного аналізу багатопланових взаємин М. Грушевського зі скандинавськими колегами протягом кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. **Висновки.** У підсумку відзначимо, що зі скандинавськими колегами в українських інтелектуалів, як і в М. Грушевського, склалися чи не найбільш гармонійні стосунки. Адже, на відміну, скажімо, від польських і російських учених, їх не розділяли складні питання спільного минулого та нерідко трагічні обставини революційної доби. Тож між українськими та скандинавськими славістами налагодилися плідні наукові зв'язки, які мали корисні для обох сторін наслідки. Насамперед йдеться про залучення скандинавських колег до опрацювання української історіографічної та мовознавчої проблематики. Вивчаючи її з позицій українського культурного інтересу, вони популяризували бачення нашої історії і духовної спадщини як самотутніх цивілізаційних феноменів. З іншого, йдеться про взаємну наукову реценцію, що сприяла інтелектуальному зближенню східнослов'янської та скандинавської культур. У підсумку завдяки М. Грушевському та його співробітникам був започаткований важливий міжнаціональний діалог, який і сьогодні є фундаментом українсько-скандинавського партнерства. І насамкінець – здійснену спробу реконструювати співпрацю М. Грушевського зі шведським та норвезьким колегами вважасмо лише першим кроком у напрямі з'ясування більшої проблеми, яку можна окреслити як “українська та скандинавська наука у взаємовпливах і репрезентаціях”.

Ключові слова: М. Грушевський, скандинавська славістика, співпраця, реценція, А. Енсен, О. Брок.

MYKHAILO HRUSHEVSKY IN THE CIRCLE OF SCANDINAVIAN SLAVICISTS: COOPERATION AND RECEPTION

Abstract. *The purpose of the research – the scientific novelty of the research consists in a comprehensive attempt to comprehensively analyze the multifaceted relations of M. Hrushevsky with his Scandinavian colleagues during the end of the 19th – the first third of the 20th centuries. The research methodology relies on the use of an interdisciplinary approach. Based on the principles of objectivity and historicism, the research has done the structural-functional systematic analysis of historiographical facts and the comparative-historical method. The article has used the heuristic possibilities of periodisation, classification and typology methods. The scientific novelty of the research consists in a comprehensive attempt to comprehensively analyze the multifaceted relations of M. Hrushevsky with his Scandinavian colleagues during the end of the 19th – the first third of the 20th centuries* **Conclusions.** *In conclusion, we would like to note that Ukrainian intellectuals, as well as M. Hrushevsky, had almost the most harmonious relations with their Scandinavian colleagues. After all, unlike, say, Polish and Russian scientists, they were not divided by the complex issues of the common past and the often tragic circumstances of the revolutionary era. Thus, fruitful scientific relations were established between Ukrainian and Scandinavian Slavists, which had beneficial consequences for both sides. The most important achievement of the time was the involvement of Scandinavian colleagues in the study of Ukrainian historiographical and linguistic issues. Studying it from the standpoint of Ukrainian cultural interest, they popularized the vision of our history and spiritual heritage as unique civilizational phenomena. In addition, the relationship led to mutual scientific reception, which contributed to the intellectual rapprochement of East Slavic and Scandinavian cultures. As a result,*

thanks to M. Hrushevsky and his colleagues, an important international dialogue was started, which is still the foundation of the Ukrainian-Scandinavian partnership. Finally, we consider the attempted reconstruction of M. Hrushevsky's cooperation with his Swedish and Norwegian colleagues to be only the first step in the direction of clarifying a larger problem, which can be described as "Ukrainian and Scandinavian science in mutual influences and representations".

Key words: *M. Hrushevsky, Scandinavian Slavic studies, cooperation, reception, A. Jensen, O. Brock.*

Постановка проблеми. Теза про важливість впливу міжнародних контактів українських науковців на процеси становлення національної науки в добу модерного відродження (XIX – перша третина XX ст.) стала аксіомою в сучасній історіографії. Цілком виправдано наголошено на тому факті, що саме розгалужені комунікативні зв'язки є ключовою запорукою якісного поступу будь-якої інтелектуальної культури. З огляду на це упродовж останньої третини століття історики науки всебічно дослідили контакти українських учених із їхніми східно- та західноєвропейськими колегами. І якщо сьогодні ми достатньо поінформовані про взаємини українських учених із російськими, польськими, чеськими, білоруськими, німецькими та французькими партнерами, то надалі практично невідомими залишаються українсько-скандинавські наукові зв'язки столітньої давнини.

Аналіз досліджень Щойно змальована ситуація склалася й у випадку реконструкції процесу реценції творчості чоловічої постаті української гуманітаристики доби модерного відродження Михайла Грушевського (1866 – 1934). Нам чудово відомі, приміром, російський, польський, німецький або чеський контексти інтерпретації знакових текстів автора “Історії України-Руси” (Telvak, Telvak, 2019; Telvak, Telvak, 2022; Telvak, Yanushyn, Telvak, 2021; Telvak, Ilnytskyi, 2018). При цьому надзвичайною скромністю позначені спроби простежити осмислення його ідей скандинавськими колегами. Зрозуміло, тут треба мати на увазі й суто об'єктивні причини: Скандинавія розташована доволі далеко від українських земель, тож гуманітарії із цього регіону, на відміну від своїх колег з обширу Центрально-Східної Європи, значно менше цікавилися здобутками української культури. Утім, як свідчить наявна джерельна база, стан дослідженості українсько-скандинавських інтелектуальних зв'язків, вочевидь, не дорівнює евристичному потенціалові проблеми. Привертаючи увагу колег до цього наукознавчого сюжету, спробуємо реконструювати взаємини М. Грушевського з його видатними скандинавськими сучасниками – Альфредом-Антоном Єнсеном та Олафом Брокком.

Мета дослідження – реконструювати приятельські взаємини та наукові контакти М. Грушевського зі скандинавськими славістами протягом кінця XIX – першої третини XX ст.

Виклад матеріалу. Найбільш ранніми та насиченими були взаємини М. Грушевського з А. Єнсеном. Як припускають дослідники, український та шведський учені найвірогідніше познайомилися навесні 1909 р., коли останній перебував на Галичині в науковому відрядженні. Саме М. Грушевський опікувався шведським колегою у Львові, а згодом і на Наддніпрянщині, вводячи його в коло свідомої української інтелігенції по обидва боки Збруча. Щоденник М. Грушевського та листи А. Єнсена змальовують довірливе товариське спілкування між ними. Свідчать про це й відвідини шведським ученим родинних садиб Грушевських у Львові та Києві. Як подяку

за приязнь і гостинність – шведський учений налагоджує співпрацю із “Записками НТШ”, які редагував М. Грушевський.

Львівський професор був зацікавленим у співпраці з європейським колегою, який не мав закорінених у свідомості стереотипів польських чи російських учених, тож визнав слушною українську схему історії Східної Європи М. Грушевського, а також прийняв його погляд на провідників козацької революції, насамперед на Івана Мазепу, й українську політичну еміграцію початку XVIII ст. 1909 р. був роком ювілею – 200-річчя Полтавської битви. Українські історики НТШ вступили в наукову та суспільно-політичну полеміку з російськими вченими навколо значення діяльності гетьмана Мазепи та Полтавської битви для України. Вони діаметрально протилежно оцінювали значення Полтави – як початок кінця автономної Козацької держави. А отже, сприймали Полтавську баталію негативно. Однак їм закидали особисту зацікавленість у цій проблематиці. Потрібна була думка неупереджених істориків Європи. І ось несподівано нагодився швед Альфред Єнсен, який став на позиції М. Грушевського (в одному з листів він навіть називає Михайла Сергійовича своїм учителем), подав матеріали зі шведського архіву, а ще віднайшов документи Пилипа Орлика, що висвітлювали діяльність політичної козацької еміграції після смерті І. Мазепи (Єнсен, 1909а, с. 4; Єнсен, 1909б, с. 5).

Те, що А. Єнсен співпрацював із НТШ не один рік, свідчить про свідоме зацікавлення історичною україністикою і підтримку думки про існування українського історичного процесу окремо від російського. Опосередковано про це свідчить і захоплення А. Єнсена шевченкознавством: як відомо, він став популяризатором постаті пророка української нації у Швеції (Jensen, 1916). Окрім того, А. Єнсен популяризував серед західноєвропейських колег доробок українських інтелектуалів, перекладаючи їхні літературні твори та рецензуючи наукові видання для журналу “Historisk Tidskrift” (Jensen, 1911). Ця різнопланова робота шведського вченого стала підставою для обрання дійсним членом таких чоловічих українських наукових інституцій, як НТШ (1911) та УНТ (1913). Власне, згадані події становлять провідну сюжетну лінію нечисленного епістолярію, що в українських архівах зберігся лише за період до початку Першої світової війни.

Очевидно, листування між шведським і українським колегами тривало й надалі, адже 1921 р. вийшла відома збірка А. Єнсена “Ukrainarna” (“Українці”), у якій опубліковано праці найкращих тогочасних знавців України – М. Грушевського (українська історія), С. Рудницького (географія України та її населення), В. Залозецького-Саса (релігія, мистецтво), І. Панкевича (народна освіта, театр), С. Єфремова (література) та ін. (Jensen, 1921). Зі вступу А. Єнсена до згаданої книги випливає, що він сам скомпілював із попередніх текстів М. Грушевського підписаний ним розділ, адже через неспокійні часи український історик не встиг вчасно надіслати своєї праці й погодився на таку незвичну комбінацію. Тож очікувано, що ці питання мали б обговорюватися в невіднайдених на сьогодні листах. На жаль, того ж таки 1921 р. (15 вересня) великого друга України не стало – він помер і був похований у Відні.

Дещо меншою інтенсивністю були позначені взаємини Михайла Грушевського з Олафом Броком. Це, зрештою, не повинно дивувати, адже норвезький учений, на відміну від згаданих вище його західноєвропейських колег, спеціально не цікавився україністикою. Однак уже перші студії молодого тоді славіста, написані ще в середині 90-х рр. XIX ст., привернули увагу філологів очолюваного М. Грушевським Наукового товариства імені Тараса Шевченка – неофіційної української Академії наук. Як відомо,

ці перші праці були присвячені цікавій мовній ситуації тогочасної Дунайської монархії, а саме – взаємовпливам словацького й українського діалектів на міжетнічному прикордонні. Тож не дивно, коли 1895 р. з'явилася друком перша праця О. Брока “До питання про малоруську мову в Угорщині”, вона отримала оперативний відгук на сторінках головного видання тогочасної україністики “Записок НТШ”, де, за задумом головного редактора М. Грушевського, найбільше уваги надавали рецензуванню широкого кола праць, що так чи так стосувалися україністики. У рубриці “Наукова хроніка” на появу нового дослідника українських діалектів та його студії редакція “Записок НТШ” відреагувала таким коментарем: “Автор, норвежець родом, подає докладний опис бесіди одного інтелігентного угорського русина з земплинського комітату з околиці Унгвару. Вартість опису лежить у тім: а) що автор, яко чужинець, міг докладно відрізнити всякі нюанси звукові, на які русинові не приходиться і на думку звертати уваги, б) що він перший старався підтягнути ті нюанси руської мови під рубрики наукової фонетики (...) і відповідно до того їх в латинській транскрипції означувати. (...) Праця заслугує широкого обговорення – на иньшому місці” (І. К., 1896, с. 7).

Згадану обіцянку редакція “Записок НТШ” дотримала 1899 р. Оглядачем цієї першої серйозної студії норвезького вченого був вчений секретар НТШ Володимир Гнатюк. Детально проаналізувавши логіку наукової реконструкції одного з українських діалектів, які запропонував норвезький учений, оглядач праці підсумував: “Хоч в студії д. Брока і знаходяться неточности, що походять певно більше звідти, що він за коротко пробував в Угорщині, ніж аби міг запізнатися і з иньшими говорами, порушеними мною, то все ж зібраний ним матеріал визначається великою вірністю, а сама праця докладністю та сумлінністю. З того огляду можна уважати її справді за дуже добру і бажати б лише належало, щоби кожний наш діалект був так досліджений як найскорше” (Гнатюк, 1899, с. 3). Відзначимо, що про написання рецензії на першу ґрунтовну студію норвезького філолога В. Гнатюк інформував у своєму листі М. Грушевського (Листування, 1998, с. 10).

У середині 1890-х рр. О. Брок деякий час перебував на словацько-українському етнічному порубіжжі, де продовжував вивчати особливості фонетики лемківської говірки української мови. Результатом стало кілька ґрунтовних монографічних досліджень: книга “Угроруська говірка села Ублі Земплинського комітату” (1899), а також двотомна праця “Вивчення словацько-малоруської мовної межі у східній Угорщині” (1897, 1899). І цього разу згадані книги норвезького вченого прорецензував В. Гнатюк. Полемізуючи з норвезьким колегою із приводу поодиноких питань лемківського діалекту, учений секретар НТШ вказав на новаторство О. Брока, зокрема на факт започаткування окремої галузі порівняльної лінгвістики – фізіології мови. Окрім низки критичних зауважень, В. Гнатюк надзвичайно схвально оцінив фаховий рівень рецензованих праць: “Діалектологічні студії д. Брока з пограниччя словацько-руського інтересні особливо тим, що в них бачимо докладно ціле життя говорів на примітивному рівні. (...) Д. Брохові треба признати, що він перший звернув увагу ширшого наукового світу на багатство угро-руських діалектів та почав їх опрацьовувати на широкій підставі. Належало б тільки бажати, аби не покидав раз розпочатої праці і продовжував її далше, що при його великій сумлінності і докладнім знанню не лише самої філології, але й нашої мови може принести для нашої науки величезні користі” (Гнатюк, 1901, с. 1).

Рецензії В. Гнатюка стали приводом для знайомства з О. Броком, а згодом і до тривалого товариського спілкування, свідченням чого є збережені у львівських та київських архівних колекціях листи норвезького славіста. У них часто обговорюються

різноманітні наукові проблеми, про що наразі невідомо біографам О. Брока. Ученому, вочевидь, імпонували високі оцінки В. Гнатюком його праць. Отримуючи в подарунок мовознавчі твори львівського колеги, О. Брок рецензував їх у норвезьких часописах, тим самим популяризуючи здобутки української лінгвістики. Скажімо, в одному з листів читаємо: “Із зацікавленням очікую на подальші Ваші праці. Що Ви, уроджений малорус, поважаєте та ціните мої думки та рецензії, це для мене, далекого іноземця, є дуже дорогим і приємним”. Дружнє спілкування між дослідниками сприяло поглибленню контактів норвезького вченого з НТШ і налагодженню книгообміну між університетом у Християнії та львівською науковою інституцією.

Звісно, українські вчені не могли оминати увагою основну працю О. Брока зі славістики – “Нариси з фізіології слов’янської мови” (1910), де подано загальну характеристику слов’янської звукової фізіології. За завданням М. Грушевського, для “Записок НТШ” цю монографію прорецензував інший відомий український мовознавець Іларіон Свенціцький, який зазначив, що О. Брок точно виявив, з одного боку, основні фонетичні одиниці кожної з досліджуваних мов, а з іншого – напрочуд тонко описав численні особливості їхньої артикуляції та звучання і показав низку фонетичних паралелей між окремими слов’янськими мовами. Особливо важливими, стверджує рецензент, були українознавчі сюжети “Нарисів”. Українській мові в цій праці було присвячено кілька розділів, а основним джерелом дослідження звукової специфіки української мови слугувало мовлення Івана Зілинського – ще одного українського приятеля О. Брока. Зосередившись на цій частині рецензованої книги, І. Свенціцький на багатьох прикладах продемонстрував, що норвезький дослідник подав доволі детальну і загалом коректну характеристику звуків української мови на тлі всіх слов’янських мов. Наприкінці своєї рецензії оглядач назвав працю О. Брока “першою спробою одноцільного огляду фізіології української мови в поєднанні з іншими слов’янськими мовами” (Свенціцький, 1913, с. 13).

Новаторські студії О. Брока над українськими діалектами, а також його товариські взаємини із чоловічими українськими філологами стали підставою для обрання вченого дійсним членом НТШ. Зауважимо, що це було надзвичайно високе відзначення для тогочасних гуманітаріїв, особливе вшанування їхніх наукових заслуг на ниві українознавства. Для прикладу згадаймо, що серед закордонних членів НТШ були такі першорядні постаті тогочасної науки, як Альберт Ейнштейн, Олексій Шахматов, Томаш Масарик та Макс Планк. На дійсного члена НТШ норвезького мовознавця номінувала Філологічна секція, у якій одне із чільних місць посідав згадуваний В. Гнатюк. На загальному зібранні Товариства під головуванням М. Грушевського ініціативу колеґ-філологів було одногосно підтримано, і 18 лютого 1914 р. О. Брок поповнив ряди цієї найбільш авторитетної української наукової інституції (Хроніка НТШ, 1914, с. 6). До нашого часу збереглася його подяка за таке вшанування, надіслана на руки вченого секретаря НТШ В. Гнатюка. У ній О. Брок, зокрема, зазначив: “З сердечною подякою довідався я і приймаю велику честь, яку проявило до мене Товариство ім. Шевченка. В першу чергу, дякую Вам як ласкавому ініціаторові, а через Вас далі високошановному такому заслуженому товариству. Мене дуже зворушило високе, без сумніву, надто високе признание, яке я цим способом отримав. (...) Поки що мої заняття стосуються трохи іншої ділянки, однак можливо, що в не дуже далекий час я повернуся до своїх любих південно-західних українців” (Володимир Гнатюк, 1998, с. 2). Цікаво буде згадати, що водночас із норвезьким ученим дійсними членами НТШ стали такі знані

європейські мовознавці, як Ян Бодуен де Куртене, Александр Брюкнер, Матіас Мурко, Їржі Полівка та Іван Шишманов.

Складно однозначно сказати, чи у згаданий час, тобто наприкінці XIX – на початку XX ст., М. Грушевський і О. Брок були особисто знайомими та листувалися, адже в архіві українського вченого за той період листів норвезького колеги немає. Достеменно також невідомо, чи, перебуваючи на словацько-українському етнічному пограниччі, норвезький учений відвідував Львів, де в той час жили його колеги-мовознавці В. Гнатюк, О. Колесса та І. Зілінський. Упевнено лише можемо сказати, що і критичні огляди на праці О. Брока в “Записках НТШ”, й особливо його обрання дійсним членом Шевченкового товариства відбувалося за зрозумілої санкції М. Грушевського як голови НТШ і редактора його видань.

Натомість маємо всі підстави стверджувати про тісні взаємини двох видатних славістів у повоєнні роки. Імпульсом до налагодження активних контактів і листування стала тогочасна трагедія українського народу – перший за хронологією голодомор на наших землях як наслідок більшовицького соціального експерименту. На жаль, про долю архіву М. Грушевського еміграційної доби дотепер відомо надзвичайно мало, тож тогочасні листи норвезького вченого поки що невідомі. Архіву же самого О. Брока, як, зрештою, й інших скандинавських славістів, українські дослідники наразі не опрацювали. Зрештою, про співпрацю між українським і норвезьким інтелектуалами дізнаємося з листів М. Грушевського до третіх осіб, насамперед до галицького мовознавця Кирила Студинського та до рідного брата вченого Олександра Грушевського, який тоді перебував у голодному Києві. Життя українських учених у столиці радянської України описує фраза з листа М. Грушевського до колег із Західної України: “Положення населення в південно-східній Україні й інтелігенції по більших центрах жахливе. Мій брат, професор університету і завідувач відділу Академії формально нераз млів з голоду на викладах, і зимою ходив в кальошах босоніж, бо не мав черевиків” (Листи, 1998, с. 117).

Тож зрозуміло, що всі свої багатогранні зв’язки в західному світі колишній голова Центральної Ради спрямовував на порятунок змордованих голодом земляків. Найбільш дієвою виявилася добре знана дослідникам місія Нансена, співробітником якої і був приятель норвезького полярного дослідника О. Брок. Саме з ним особисто зустрічався, а також активно листувався у справах допомоги голодним українцям М. Грушевський. Зокрема в листі до К. Студинського читаємо: “Тиждень тому я бачився з проф. Брохом в Християнії, приятелем Нансена, який організував поміч російським ученим, за порозумінням з ним я понаписував листи до людей, які сим займаються: проф. Фан Вика в Лейдені, Гефодінга в Копенгазі, Міком в Гельсінфорсі, і до самого Нансена. Будемо все робити, щоб понудити їх до помочі Україні і використати їх поміч для несення своєї помочи” (Листи, 1998, с. 118).

Співпраця українського та норвезького учених, вочевидь, була плідною, про що свідчать листи М. Грушевського до українських колег. У них згадано, що саме О. Брок став посередником у спілкуванні між М. Грушевським та Ф. Нансеном, а це, урешті-решт, дало змогу привернути увагу до становища голодних українців у широких колах західноєвропейської інтелігенції. Для прикладу наведемо уривок із листа М. Грушевського до брата Олександра: “Писав мені Брок (професор університету в Християнії), через котрого я передав деякі відомости про положення до Нансена, що Нансен доручив своєму представнику в Харкові, капітану Квіслінгу зв’язатись з тобою, Сашенька. Отже, як буде якесь з його боку бажання, то відізвись з повною готовністю. Він може познайомитись з потребами укр(аїнської) інтелі(генції) і зміркувати,

чи не можна чого зробити”. Уже незабаром вдалося налагодити оперативне висилання продуктових і речових посилок в українські міста, що помітно поліпшило становище виснаженої та зубожілої інтелігенції. Відзначмо, що цієї теми й до сьогодні практично не висвітлено.

Щира й активна допомога О. Брока українським колегам, як і його наукові заслуги, зробили його популярною та шанованою постаттю в інтелігентських колах Наддніпрянщини. Тому, цілком очікувано, у червні 1924 р. ученого одноставно обрали дійсним членом Всеукраїнської академії наук. Прикметно, що саме М. Грушевський ініціював це обрання, про що дізнаємося з його листа до К. Студинського, якого було обрано академіком одночасно із О. Броком: “З приємністю доношу, що сьогодні закінчено Ваш вибір в члени академії: вибрано разом 4-х, всіх мною предложених – проф. Броча, Мейє і Полівку, і всі 4 пройшли одноголосно і в відділі, і на спільнім засіданні. Вважаю се певним актом гречности Академії і супроти мене як пропонуючого, і всіх 4-х кандидатів” (Листи, 1998, с. 119). До речі, тема “Олаф Брок та Українська Академія наук” також ще чекає на ґрунтовне опрацювання.

Про взаємини між двома вченими у другій половині 20-х рр. ХХ ст. також інформації обмаль. Як відомо, тогочасний архів М. Грушевського унаслідок вимушеного переїзду до Москви та багатократних вилучень матеріалів ученого співробітниками каральних органів, є фрагментарним. Цю прогалину могли б заповнити документи з архіву О. Брока. На сьогодні маємо лише один лист норвезького вченого до українського колеги, датований 5 грудня 1927 р. Однак у ньому обговорюється, за зізнанням самого кореспондента, “далеке від науки питання”. Ішлося про прохання норвезького вченого до київського академіка посприяти вирішенню проблем дружини його друга художника Крона повернути куплену напередодні революційних подій земельну ділянку в Києві. Про взаємну симпатію між двома вченими можуть свідчити передані О. Броком “сердечні поклони”.

Згадаймо також про те, що в міжвоєнний час О. Брок не втратив зв’язків із НТШ. Документи свідчать, що він надалі опікувався книгообміном між львівською та норвезькими інституціями. Наприклад, в архіві НТШ збереглася його подяка за отримання надіслані з Львова книги Івана Огієнка “Історія українського друкарства”. У листі О. Брок відзначає: “Дуже радію з приводу її отримання й прошу Вас і Товариство прийняти мої вдячність і вітання”. Подібні листи-подяки на адресу некоронованої західноукраїнської Академії наук надходили й у 30-х рр., коли норвезький учений був уже Генеральним секретарем Норвезької академії наук в Осло. Зокрема в одному з них закордонний член НТШ разом із президентом Академії наук Гальвданом Кутом висловили західноукраїнській установі “глибоку вдячність за Ваші теплі й щирі привітання з нагоди 100-літнього ювілею Б’єрнстєрне Б’єрнсона”.

Відгукнувся норвезький учений і на важку для української науки втрату – смерть у жовтні 1926 р. його приятеля та довголітнього наукового секретаря НТШ В. Гнатюка. Із деяким запізненням дізнавшись про цю сумну для європейського мовознавства подію, О. Брок надіслав лист-співчуття до президії Шевченкового товариства. У ньому, зокрема, ішлося: “Знайти заміну такому самовідданому, ініціативному й енергійному досліднику буде важко, дуже важко. Й утрата ця вкрай болісна саме зараз, коли після лихоліть світової війни відчувається подвійна потреба у досвідчених науковцях, щоб відбудувати руїни й впорядкувати безлад”.

Як відомо, О. Брок та М. Грушевський були практично однолітками. Однак, на відміну від норвезького колеги, український учений прожив порівняно коротке життя,

трагічно померши 1934 року. Але вже від початку 30-х рр. ХХ ст. київський академік перебував у фактичному засланні в Москві. Його епістолярні контакти, особливо із закордонними колегами, відтоді вимушено скоротилися, адже листування М. Грушевського перлюстрували органи державної безпеки. Як відомо, у короткому часі в немилість до радянської влади потрапив і О. Брок, критично оцінивши стан громадянських свобод в СРСР. Ця критика “коштувала” видатному норвезькому славістові звання союзного академіка.

Смерть київського історика 1934 року з великим неспокоєм сприйняли колеги-славісти з багатьох європейських осередків. Поодинокими некрологами відгукнулася й наукова періодика скандинавських країн. Наприклад, на сторінках стокгольмського журналу “Historisk Tidskrift” Дмитро Дорошенко показав шведському читачеві М. Грушевського як найвидатнішого українського історика, неперевершеного організатора науково-організаційної та суспільно-політичної праці, наголосив на значущості різнопланової спадщини вченого не тільки для української, а й для всієї європейської науки (Doroschenko 1935, s. 23).

Висновки. У підсумку відзначимо, що зі скандинавськими колегами в українських інтелектуалів, як і в М. Грушевського, склалися чи не найбільш гармонійні стосунки. Адже, на відміну, скажімо, від польських і російських учених, їх не розділяли складні питання спільного минулого та нерідко трагічні обставини революційної доби. Тож між українськими та скандинавськими славістами налагодилися плідні наукові зв'язки, які мали корисні для обох сторін наслідки. Насамперед йдеться про залучення скандинавських колег до опрацювання української історіографічної та мовознавчої проблематики. Вивчаючи її з позицій українського культурного інтересу, вони популяризували бачення нашої історії й духовної спадщини як самобутніх цивілізаційних феноменів. З іншого, йдеться про взаємну наукову рецепцію, що сприяла інтелектуальному зближенню східнослов'янської та скандинавської культур. У підсумку завдяки М. Грушевському та його співробітникам був започаткований важливий міжнаціональний діалог, який і сьогодні є фундаментом українсько-скандинавського партнерства.

І насамкінець – здійснену спробу реконструювати співпрацю М. Грушевського зі шведським та норвезьким колегами вважаємо лише першим кроком у напрямі з'ясування більшої проблеми, яку можна окреслити як “українська та скандинавська наука у взаємовпливах і репрезентаціях”. Реалізація цієї практично досі не зауваженої, але цікавої та важливої для славістики теми, стане можливою за умови опрацювання українськими дослідниками архівів Копенгагена та Осло, а також постійного обміну думками між скандинавськими й українськими колегами в рамках спільних проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

В. Г. [Гнатюк, В.] (1901). [Рецензія]: Олаф Брок. Угрорусское наречие села Убли (Земплинскаго комитата). *Записки НТШ, XL*, 28–30.

Володимир Гнатюк. (1998). *Володимир Гнатюк: документи і матеріали (1871–1989)* / упоряд. Я. Дашкевич. Львів: НТШ.

Гнатюк, В. (1899). [Рецензія]: Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn von Olaf Broch. (Mit einer Karte). Videns Rabsselskabets Skrifter. II. Historick-filosofiske Klasse. 1897. № 5. Христіанія, 1897. *Записки НТШ, XXVIII*, 41–42.

Єнсен, А. (1909а). Орлик у Швеції. *Записки НТШ, ХСII (Кн. VI)*, 93–69.

Єнсен, А. (1909b). Родина Войнаровських в Швеції. Причинок до історії неволи Мазепинців. *Записки НТШ, XCII (Кн. VI)*, 170–193.

Хроніка НТШ. (1914). *Хроніка НТШ*, 58–59, 3.

І. К. (1896). Archiv für Slavische Filologie (XVII Band). *Записки НТШ, IV*, 35–37.

Листи. (1998). *Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932 рр.)* / Упорядкування, археографічна передмова Г. Сварник. Львів-Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць.

Листування. (2006). *Листування Володимира Гнатюка з Михайлом Грушевським* / Упорядник, автор вступу, коментарів та покажчиків Н. В. Руденко. Запоріжжя.

Листування. (2008). *Листування Михайла Грушевського. Т. 4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори* / упоряд.: С. Панькова, В. Пришляк. Київ; Нью-Йорк: УІТ, ВД “Простір”.

Свенцікий, І. (1913). [Рецензія]: Брок О. Очерк физиологии славянской речи ...; Broch Olaf. Slavische Phonetik. *Записки НТШ, CXIV*, 228–230.

A-d J. [Jensen, A.] (1911). Strödda meddelander och aktstrycken underrättelser. *Historisk Tidskrift*. Trettionde årgången, 144–146.

Doroschenko, D. (1935). Michael Hruschewskyj. *Historisk Tidskrift, 1*, 67–69.

Jensen, A. (1916). *Taras Schewtschenko ein Ukrainisches Dichterleben. Literarische studie*. Wien: Druck von Adolf Holzhausen.

Telvak, V., & Pnytskyi, V. (2018). Mykhailo Hrushevsky and Nicolae Iorga scholars' struggle over the national history. *Codrul Cosminului, XXIV/1*, 53–64.

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevsky in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului, XXV/2*, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevsky in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych, XX/2*, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum, 21*, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979

Ukrainarna. (1921). *Ukrainarna*. Under redaktion av M. Ehrenpreis och Alfred Jensen. Stockholm.

REFERENCES

V. H. [Hnatiuk, V.] (1901). [Retsenziia]: Olaf Brokh. Uhrorusskoe narechye sela Ubyly (Zemplynskaho komytata) [Olaf Broch. Ugra-Russian dialect of the village of Ubyly (Zemplinsky District)]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XL*, 28–30. [in Ukrainian].

Volodymyr Hnatiuk. (1998). Volodymyr Hnatiuk: dokumenty i materialy (1871–1989) / uporiad. Ya. Dashkevych [Volodymyr Hnatiuk: documents and materials (1871–1989) / edited by Ya. Dashkevich]. Lviv: NTSh. [in Ukrainian].

Hnatiuk, V. (1899). [Retsenziia]: Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn von Olaf Broch. (Mit einer Karte). Videns Rabsselskabets Skrifter. II. Historick-filosofiske Klasse. 1897. № 5. Khrystianiiia, 1897. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XXVIII*, 41–42. [in Ukrainian].

Iensen, A. (1909a). Orlyk u Shvetsii [Orlyk in Sweden]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XCII (Кн. VI)*, 93–69. [in Ukrainian].

Iensen, A. (1909b). Rodyna Voinarovskikh v Shvetsii. Prychynok do istorii nedoli Mazepyntsiiv [Voynarovsky family in Sweden. Reasons for the history of the misfortune of Mazepintsi]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, XCII (Kn. VI)*, 170–193. [in Ukrainian].

Khronika NTSh. (1914). *Khronika NTSh – Chronicle of SSS*, 58–59, 3. [in Ukrainian].

I. K. (1896). Archiv für Slavische Filologie (XVII Band). *Zapysky NTSh – Notes of SSS, IV*, 35–37. [in Ukrainian].

Lysty. (1998). *Lysty Mykhaila Hrushevskoho do Kyryla Studynskoho (1894–1932 rr.) / Uporiadkuvannia, arkhеоhrafichna peredmovna H.Svarnyk* [Letters of Mykhailo Hrushevskyyi to Kyryl Studynskyyi (1894–1932) / Arrangement, archeographic preface by H. Svarnyk]. Lviv-Niu-York: Vydavnytstvo M. P. Kots. [in Ukrainian].

Lystuvannia. (2006). *Lystuvannia Volodymyra Hnatiuka z Mykhailom Hrushevskym / Uporiadnyk, avtor vstupu, komentariv ta pokazhchykiv N. V. Rudenko* [Correspondence between Volodymyr Hnatiuk and Mykhailo Hrushevskyyi / Compiler, author of the introduction, comments and indexes N. V. Rudenko]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

Lystuvannia. (2008). *Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho. T. 4: Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho ta Ivana Dzhydzhory / uporiad.: S. Pankova, V. Pryshliak* [Correspondence of Mykhailo Hrushevskyyi. Volume 4: Correspondence of Mykhailo Hrushevskyyi and Ivan Zhizhora / edited by: S. Pankova, V. Prishlyak]. Kyiv; Niu-York: UIT, VD “Prostir”. [in Ukrainian].

Svientsitskyi, I. (1913). [Retsenziia]: Brok O. Ocherk fyzyolohyy slavianskoi rechy ...; Broch Olaf. Slavische Phonetik [Brock O. Outline of the physiology of the Slavic language ...; Broch Olaf. Slavic Phonetics]. *Zapysky NTSh – Notes of SSS, CXIV*, 228–230. [in Ukrainian].

A-d J. [Jensen, A.] (1911). Strödda meddelander och aktstrycken underrättelser. *Historisk Tidskrift*. Trettionde årgången, 144–146. [in Swedish].

Doroschenko, D. (1935). Michael Hruschewskyyj. *Historisk Tidskrift, 1*, 67–69. [in Swedish].

Jensen, A. (1916). Taras Schewtschenko ein Ukrainisches Dichterleben. Literarische studie. Wien: Druck von Adolf Holzhausen. [in German].

Telvak, V., & Ilnytskyi, V. (2018). Mykhailo Hrushevskyyi and Nicolae Iorga scholars' struggle over the national history. *Codrul Cosminului, XXIV/1*, 53–64. [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevskyyi in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului, XXV/2*, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002 [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum, 21*, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979 [in English].

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevskyyi in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych, XX/2*, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05 [in English].

Ukrainarna. (1921). *Ukrainarna*. Under redaktion av M. Ehrenpreis och Alfred Jensen. Stockholm. [in Swedish].

*Стаття надійшла до редакції 5 лютого 2022 р.
Стаття рекомендована до публікації 19.12.2022.*